

LANDSBYGDSUNGDOMENS MÖJLIGHETER TILL LÄSNING

Av stadsbibliotekarie S. MÖHLENBROCK, Norrköping

I HÄFTE 5 av Svensk Tidskrift har docenten Bertil Pfannenstill i en intresseväckande redogörelse för en undersökning av landsbygdsungdomens bildningsintresse pekat på bibliotekens värde som effektiva kulturspridare. Artikelförfattaren framhåller ungdomens stora läslust men visar också på de svårigheter att rätt tillfredsställa denna läslust som ligger däri, att så många orter på landsbygden icke äga bibliotek eller att det är alltför lång väg till närmaste bibliotek. I själva verket torde väl landsbygdens missgynnande i kulturellt hänseende i jämförelse med städer och andra tätorter knappast framhävas starkare än just ifråga om bokförsörjningen och en granskning av den faktiska situationen torde vara motiverad.

I städerna och de större industriorterna har man uppmärksammat biblioteksfrågans betydelse och på många håll givit biblioteken lokaler och ekonomiska resurser, som möjliggjort en aktiv insats från bibliotekens sida. Men på landsbygden, där man lider brist på alla de underhållningsmoment i form av film, teater och konserter som stadsungdomen numera tager som något alldeles självklart, och där boken borde ha stora möjligheter att som såväl förströelsemoment som aktivt studiemedel intaga medelpunkten i ungdomens fritidsintresse, där står det ganska bedrövt till. Ännu i dag finns det i vårt land ett stort antal landsbygdskommuner som icke äga ett bibliotek. Den gamla bestämmelsen om inrättande av sockenbibliotek som inrymdes i folkskolestadgan av år 1842 har blivit en bestämmelse på papperet. Man kan beklaga att detta verkligt förutseende initiativ icke kommit till utförande men man kan icke föneka faktum.

Och hur se de ut de boksamlingar, som verkligen stå till landsbygdsungdomens förfogande? Naturligtvis är det oriktigt att generalisera och visst finns det också på landsbygden kommuner, som givit biblioteket den centralplats i bygdens kulturella liv som

tillkommer detsamma men i det oändligt stora flertalet fall ha dessa boksamlingar föga gemensamt med vad vi i dag vill inlägga i begreppet bibliotek. De äro i allmänhet av mycket blygsam omfattning vilket är en naturlig följd av svårigheterna att finna ett kommunalt intresse för bibliotekens verksamhet, som tar sig uttryck i tillräckliga anslag för bedrivande av denna verksamhet. Ett kommunalt anslag om 25—75 kronor årligen är ingen ovanlighet för många av landsbygdens kommunala bibliotek. Och det säger sig självt att en dylik budget knappast tillåter större eller dyrbarare bokinköp. Bibliotekarien — ofta en intresserad folkbildningsman — får många gånger utan någon som helst ersättning sköta verksamheten på sin fritid. Ibland är biblioteket inrymt i bibliotekariens privatbostad, ibland i ett låst skåp i en skolsal, ibland återigen i en kal och otrivsam samlingslokal. Man saknar på så vis alla de förutsättningar att locka till sig den intresserade ungdomen i form av väl tillgodosedda bokbestånd och ljusa, trivsamma lokaler, som äro en nödvändig betingelse för bibliotekens verksamhet. Den danske biblioteksmannen och folkbildningsentusiasten Jørgen Banke gav i höstas en till formen mycket frän kritik av biblioteksväsendet på den svenska landsbygden sådant han lärt känna det under sina resor i landet, och tyvärr måste man ge honom rätt i sak.

Vad kan då praktiskt åtgöras för att få bättre förhållanden till stånd? Först och främst måste man göra klart för sig att en biblioteksverksamhet kostar något, om den skall kunna ge något. Många kommunala myndigheter på landsbygden anse sig icke ha råd att anslå tillräckliga medel för biblioteksverksamheten. En jämförelse med skolväsendet är därvidlag på sin plats. Ingen myndighet skulle falla på idén att neka skolan de nödvändigaste anslagen för dess verksamhet. Skolan har fått en så erkänd plats i vårt samhällsliv, att det ganska självfallet icke blir någon diskussion om att de anslag, som behövs för dess bestånd, på något sätt måste frambringas. Beträffande biblioteken är situationen tyvärr en annan. Där kan man icke konstatera samma erkända plats i samhällslivet som tillkommer skolan, trots att biblioteken ju i själva verket utföra en verksamhet i bildningens tjänst, som tar vid där skolan slutar och fortsätter dennas arbete. Man får hoppas att sammanslagningen av de små kommunerna, som tidigare icke kunnat finansiera biblioteksverksamheten, skall komma att leda till en allmän uppryckning för bibliotekens del, så att landsbygdens boksamlingar för offentligt bruk göra skäl för namnet bibliotek.

Det vore också en välförtjänt uppskattning av allt det osjälviska arbete, som på frivillighetens grund nedlagts och alltjämt nedlägges för att trots allt skapa och vidmakthålla de lokala boksamlingarna.

Flertalet av de existerande landsbygdsbiblioteken utgöres av studiecirkelbibliotek, knutna till vissa studieförbund. Tyvärr ha nog många av dessa bibliotek kommit att så starkt färgas av de föreningar som äga dem, att de icke kommit att bli i ordets egentliga mening allmänna boksamlingar utan äro förbehållna för eningsmedlemmarna. Det finns också kommuner med ett flertal studiecirkelbibliotek tillhörande olika studieförbund, som arbeta självständigt och utan egentligt samarbete med de övriga biblioteken inom kommunen. I de fall då biblioteken ligga nära intill varandra måste det sägas vara slöseri med allmänna medel, när dessa små bibliotek var för sig göra ungefär samma bokinköp för de begränsade anslagen. Här skulle en centralisering av biblioteksverksamheten inom kommunen medföra förbättrade möjligheter till bokinköp liksom till förbättrad personalorganisation. En sådan centralisering, som visst icke för den skull behöver innebära uppgivande av det egna biblioteket vilket tvärtom som filialbibliotek kan inlemmas i bibliotekssystemet, har kommit till stånd i en del fall men ännu hämmas en sådan utveckling till ett förbättrat bibliotekssystem för landsbygden alltför mycket av olika prestigehänsyn föreningarna emellan.

I biblioteksförfattningen av år 1930 har det emellertid förutsetts att man icke inom rimlig tid skulle kunna nå en tillfredsställande lösning av landsbygdens biblioteksfråga utan vissa stödåtgärder. En sådan åtgärd, som avsågs få genomgripande betydelse för möjligheten att bereda landsbygdens befolkning tillgång till studielitteratur utan oöverstigligen utgifter för stat och kommun, var bestämmelsen om inrättande av särskilda centralbibliotek — ett för varje län. Dessa skola enligt författningsbestämmelserna »supplera de lokala bibliotekens arbete genom direkt och kostnadsfri utlåning av böcker som behövas i studiesyfte, genom utsändande av vandringsbibliotek och genom biblioteksteknisk vägledning...» Tanken att genom inrättande av dylika centraler för folkbildningsarbetet inom länen med stora, välförsedda bokbestånd och för verksamheten disponibel personal göra ett krafttag för att upphjälpa de små landsbygdsbibliotekens blygsamma resurser är ju utomordentligt tilltalande och skulle rätt utförd ha kommit att få en mycket stor betydelse för vårt lands bildningsarbete. Den har

emellertid kommit att av olika skäl förfuskas, så att det vackra programmet icke kunnat fullföljas. Dels har själva utbyggandet av centralbiblioteksinstitutionen förhalats, så att vi ännu år 1945 icke ha centralbibliotek i samtliga län. Dels ha centralbiblioteken icke fått sådana resurser, som avsetts i författningen, varför de ej kunnat göra den avsedda insatsen. Enligt bestämmelserna utgår till centralbibliotek ett särskilt anslag från statens sida å högst 10,000 kr. för år räknat. För dessa medel skall centralbiblioteket avlöna en tjänsteman, som har att under bibliotekariens överinseende närmast handhava centralbiblioteksverksamheten. Vidare skall man göra bokinköp för den boksamling, som i form av vandringbibliotek skall kunna distribueras ut till landsbygdsbiblioteken. Det torde utan vidare vara klart, att den disponibla summan av 10,000 kronor icke på något sätt förslår till ovan angivna ändamål. Med de nuvarande höga bokpriserna är det ogörligt att hålla den speciella centralbiblioteksbooksamlingen så rustad att den kan motsvara efterfrågan på densamma. Och när landsbygdsbiblioteken finna, att de ej kunna erhålla så stor förstärkning av sina boksamlingar som de räknat med, är det ju ganska naturligt att deras tilltro till centralbiblioteken betänkligt rubbas. En alldeles nödvändig förutsättning för att denna centralbiblioteksverksamhet skall kunna få avsedd effekt på landsbygdens bokförsörjning är därför att den författningens begränsningen av anslaget elimineras, så att centralbiblioteken verkligen bli i stånd att upprätta boksamlingar av sådan storleksordning att de svara mot behovet i de många gånger stora områden, som centralbiblioteken skola bisträcka med erforderlig litteratur.

Man torde också kunna ifrågasätta riktigheten av att begränsa centralbibliotekens förekomst till ett inom samma län. Det finns dock län, som genom sin utsträckning försvåra centralbiblioteksverksamheten. Detta gäller om flera av norrlandslänen liksom om exempelvis Älvsborgs län, där centralbiblioteket ligger i Borås med det naturliga verksamhetsområde som Sjuhäradsbygden utgör men där biblioteket också har att betjäna det avskilt liggande Dalsland. Flera centralbibliotek med begränsade verksamhetsområden skulle genom en intensifierad biblioteksverksamhet på ett helt annat sätt än nu kunna ge landsbygden det handtag i bokförsörjningen som så väl behöves.

Frågan om landsbygdens bokförsörjning måste ses som en del av det kulturella uppbyggnadsarbete, som tillsammans med motsvarande förbättringar på det sociala och ekonomiska området skall

kunna bli ett effektivt medel mot den mångomtalade flykten från landsbygden. Det kan inte vara riktigt, att den begåvade landsbygdsungdomen därigenom att den håller fast vid hembygden och icke söker sig till städerna skall bli sämre lottad evad det gäller studier och läsning överhuvud. Tråkigheten på landsbygden är icke blott ett talesätt, den är en realitet, som den vakna ungdomen söker råda bot för genom skapande av moderna samlingslokaler, där man i trivsam miljö skall kunna samlas för studier eller annan samvaro. Bibliotekets plats i sådana samlingslokaler borde vara given. Och ändå händer det att man först i allra sista hand tillgodoser bibliotekets lokalbehov och biblioteket får därför ofta finna sig i att bli placerat i någon undanskymd vrå utan möjlighet att komma till sin rätt.

Det fordras stora insatser såväl lokalt som centralt för att landsbygdens bokförsörjning genom offentliga bibliotek skall bli tillfredsställande löst. Men det är insatser som det lönar sig att göra. Genom att tillgodose den stora läslust, som faktiskt förefinnes på landsbygden, genom att låta boken bli den centrala faktor i bygdens kulturella liv som den har alla förutsättningar att bli, gör man en stor aktiv insats i arbetet på ett höjande av vårt folks allmänna bildningsstandard.